Муқәддәс Китап

Тәврат 37-қисим

«Һагай»

© Муқәддәс Китап 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Уйғурчә Муқәддәс тәрҗимиси»

Тәврат 37-қисим

«Һагай»

(Һагай пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Пәйғәмбәр тоғрисида

Һагай вә униң аилисиниң шәхсий арқа көрүнүши тоғрилиқ еник хатирилиримиз йоқ.

Йезилған вақти

китапниң йезилған вақти тоғрилиқ қилчә гуман йоқ. Һагай бизгә уқтуридуки, у мәзкур бешарәтләрни Парс императори Дариус (Хиспастис)ниң иккинчи жилида қобул қилған. Астрономийәлик учурдин шу жилниң дәл миладийәдин илгәрки 520-жили екәнлигини бекиткили болиду.

китапниң тарихий арқа көрүнүши

Демәк, китап миладийәдин илгәрки 520-жили йезилған. Исраил хәлқи Бабил империйәсигә 70 жил сүргүн болуш азавини тартқан еди (миладийәдин илгәрки 605-538-жиллар). Йәшая пәйғәмбәр Исраилниң Бабилда мошундақ сүргүн болидиғанлиғини икки әсир илгири алдин-ала ейтқан еди. Йәрәмия пәйғәмбәрму сүргүн болуш вақтиниң 70 жил болидиғанлиғини алдин-ала ейтқан еди. Йәшая пәйғәмбәр йәнә Худаниң «Қорәш» исимлиқ бир Парс императорини тәхткә олтарғузидиғанлиғини алдин-ала ейтқан. Униң дейишичә бу император сүргүн қилинған кишиләргә вәтинигә қайтишқа рухсәт бериду вә һәтта Пәрвәрдигарниң Бабиллар вәйран қилған ибадәтханисини қайтидин қурушни буйруйду.

Дәл Йәшая вә Йәрәмия алдин-ала ейтқандәк, миладийәдин илгәрки 539-жили Бабил империйәси Парс империйәси тәрипидин ғулитилди. Йәшая һәтта бу императорниң исми «Қорәш»ни алдин-ала ейтқан еди. Униң дегинидәк «бүйүк Қорәш» сүргүн болғанларға вәтинигә, йәни Пәләстингә қайтишқа рухсәт берип ибадәтханини қайтидин қурушни буйруди. Һалбуки, пәқәт чәклик бир қисим адәмләрла шундақ қилишни талливалди. Қалған кишиләр Месопотамийәдә туруверди. Улар шу йәрниң раһәт турмушиға көнүп қалған, әслидики деханчилиқ һаятини содигәрликкә алмаштурған бир хәлиқ болуп қалған еди. Бу вәзийәтниң давамлишиши билән Йәһудий хәлқиниң сода қилиш қабилийитиниң даңқи чиққан.

Қайтип кәлгән кишиләр («Худаниң қалдиси» яки «хәлиқниң қалдиси») зор үмүтләр билән қайтти; Йәшая, Йәрәмия вә Әзакиял пәйғәмбәрләр «Қутқазғучи-Мәсиһ» вә Униң тилсимат самави падишалиғи тоғрилиқ карамәт бешарәтләрни бәргән еди. Кишиләрниң

«бу бешарәтләр тезла әмәлгә ашуруламдикин» дәйдиған зор үмүтлири бар еди. Бирақ улар қайтип кәлгәндә, өзиниң өйлирини, деханчилиқ мәйданлирини қайта қуруштики җапалиқ ишларға йүзләнгән еди. Униң үстигә әтраптики әлләр уларға көп аваричилик селип бәрди. Исраил өзи мустәқил дөләт әмәс еди, бәлки Парс империйәсигә беқинди еди («Әзра», 1-3-бап).

Әслидә Сулайман салған «муқәддәс ибадәтхана»ниң қайта қурулушида миладийәдин илгәрки 535-жили иш башланған болсиму, бирақ хәлиқ униңдин тезла қол үзгән еди. Буниң сәвәплири аз әмәс еди. Биринчидин, өзлириниң өйлирини, деханчилиқ мәйданлирини қайта қурушму кичик иш әмәс еди. Буниңдин еғири шуки, әтраптики әлләр ибадәтхана тоғрилиқ: «Бу ишлар исиянниң башлиниши» дегәндәк ғевәт-шикайәтләрни чиқарған, кейинки Парс императори «Артаксәрксис» (яки «Артахшашта») униңға ишинип кәткән һәмдә қурулушни дәрһал тохтитиш керәк дегән ярлиқни чүшәргән еди. Буни аз дәп, Сулайман қурған әсли ибадәтханиниң һәйвисини көргән бәзи мойсипитларниң уни әсләп: «Һазир салидиған бу өй әслидики шәрәплик өйгә селиштурғанда һеч немигә әрзимәйду» дегәнлири хәлиқниң көңлигә соғ су сәпкән еди. Қурулуш 15 жил тохтитип қоюлған еди.

Бирақ Йәшаяниң 200 жил илгәрки бешарити бойичә рошәнки, ибадәтханиниң қурулуши Худаниң ирадиси еди. Худа икки адәмни, йәни Һагай вә Зәкәрия пәйғәмбәрни орнидин турғузди. Гәрчә императорниң «тохтитиш ярлиғи» чүшәргәнлиги түпәйлидин, қайта қурулуш қилғучиларниң җазаға учраш мүмкинчилиги болсиму, икки пәйғәмбәр хәлиққә: — У муқәддәс иш пүтмисә болмайду дәп, күчлүк риғбәтләндүридиған сөзләрни йәткүзди. Болупму Һагай пәйғәмбәр уларға көрситидуки, улар Худаниң ениқ аян қилған ирадиси бойичә қилмиғанлиғидин, һәр хил қийинчилиқ уларниң бешиға чүшкән. Зираәтләргә чекәткә, һал чүшкән болуп, уларниң шәхсий иқтисадий ишлирида чүшәндүргили болмайдиған оңайсизлиқлар уларни дайим ач қалдуриду. Бирақ улар әгәр һазир Худаниң меһриванлиғиға ишинип өзиниң иқтисадий қийинчилиқлириға қаримай, Униң өйини қурушқа киришкән болса, әнди У уларниң ишлирини оңшап, бәрикәтләйтти.

Бу хәлиқләр һәр дәвирдә әслинип тәриплинишкә лайиқки, **улар Худаниң уларниң бехәтәрлигини капаләтләйдиғанлиғиға һеч ташқи испат болмиған әһвалда**, җан-дил билән Худаниң сөзини қобул қилип қурулушқа киришти. Худа уларниң иманини һәйран қаларлиқ йолда тәстиқлиди. Узун өтмәйла, император өзи ханлиқ жилнамиләрни тәкшүртүп Қорәшниң он алтә жил илгәрки ибадәтханини қуруш тоғрилиқ ярлиғини тепип, ишни тезла пүттүрүш үчүн өз ғәзнисидин көп мәбләғ ажратти (Тәврат, «Әзра», 4-6-бап). Һагайниң бешаритиниң шундақ тәстиқлиниши хәлиқниң ишәш-етиқадини техиму күчәйтти. Пәқәт төрт йерим жил ичидила улар бенани пүткүзди.

Һагай пәйғәмбәр йәнә «Бу өйниң кейинки шан-шәриви әслидикидин зор болиду» дегән бешарәтни бәргән еди.

Мана бу әнди Һагайға тапшурулған вәһийниң асасий мәзмунидур. Төвәндә көридиғинимиздәк, униң бешарәтлири әйни вақиттики бу мәсилиләрдин өтүп ахирқи замандики улуқ вақиәләргә, Худаниң сәлтәнитиниң шан-шөһритигә атлайду. Биз бу ишлар үстидә «қошумчә сөз»имиздә йәнә азрақ тохтилимиз.

Диққәт қилишқа тегишлик бәзи нуқтилар: —

(1) Һагай бешарәтләрниң өзиниң әмәслигини, бәлки Худаниң ейтқанлиғини: «**Пәрвәрдигар мундақ дәйду...**», «**Рәб Худа мундақ деди**» дегәндәк ибариләр билән 20 қетим бизгә әслитиду.

(2) Худаниң көрсәтмисини ада қилишта кечиктүрүш хәтәрлик.

(3) китапта үч күндә ейтилған төрт айрим бешарәт бар.

Мәзмун: —

(1) (1:1-15) — Биринчи вәһий: әйип вә уни түзитиш йоли
(2) (2:1-9) — Иккинчи вәһий: мәюслиниш, риғбәтләндүрүш
(3) (2:10-19) — Үчинчи вәһий: тәнбиһ; бәрикәтни ата қилиш вәдиси
(4) (2:11-23) — Төртинчи вәһий: ахирқи заман — әлләрни зил-зилигә селиш, Зәруббапәлниң бәхити

Һагай

Биринчи вәһий вә хәлиқниң инкаси

1 [1] Дариус падишаниң иккинчи жили, алтинчи айниң биринчи күни, Пәрвәрдигарниң
сөзи Һагай пәйғәмбәр арқилиқ Шеалтиәлниң оғли, Йәһуданиң валийиси Зәруббабәлгә
һәм Йәһозадакниң оғли, баш каһин Йәшуаға кәлди: —
[2] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Бу хәлиқ: «Вақти кәлмиди, Пәрвәрдигарниң өйини қуруш вақти техи кәлмиди» — дәйду.
[3] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи Һагай пәйғәмбәр арқилиқ келип мундақ дейилди: —
[4] Бу өй техичила харабә турса, бу силәр тахтайдин безәлгән өйлириңларда яшайдиған
вақитму?
[5] Мана, Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
— Қиливатқиниңлар үстидә көңүл қоюп ойлиниңлар!
[6] Териғиниңлар көп, жиғивалидиғиниңлар аз
Йәйсиләр, бирақ тоймайсиләр;
Ичисиләр, бирақ қанмайсиләр;
Кийисиләр, бирақ һеч қандақ иллимайсиләр;
Иш һәққи алғучи болса,
Худди иш һәққини төшүк һәмянға салғанға охшаштур.
[7] — Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Қиливатқиниңлар үстидә көңүл қоюп ойлиниңлар!
[8] Таққа чиқип, яғачни елип келиңлар, өйни қуруңлар; шундақ қилсаңлар Мән униңдин
хурсән болимән, шан-шәрәпкә еришимән, — дәйду Пәрвәрдигар.
[9] — Силәр көпни күттүңлар, мана, еришкиниңлар аз болди; уни өйгә епкәлгиниңларда,
Мән уни пүвләп йоқаттим; бу немә үчүн? — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар —
— Чүнки Мениң өйүмниң харабә болғиниға қаримай, өз өйүңларни селишқа жүгүрүшүп
жүрүватисиләр.
[10] Шуңа үстүңларда асманлар шәбнәмни бәрмәйду, зиминму һосулини бәрмәйду;
[11] Мән зиминға, таққа, зираәтләргә, йеңи шарапларға, зәйтун мейиға, тупрақниң үндүр-

---

1:1 **«Дариус падишаниң иккинчи жили, алтинчи айниң биринчи күни»** — «Дариус падишаси, йәни «Дариус Хиспастес» *(миладийәдин илгәрки 521-485-жиллар)*. Бу күн миладийәдин илгәрки 520-жили, 29-авғуст еди. «Алтинчи ай» — Муқәддәс Китапта жил, айлар тилға елинғанда, Йәһудийларниң кона календари бойичә һесаплиниду *(«Тәбирләр»ниму көрүң)*. **«алтинчи айниң биринчи күни»** — һәр айниң биринчи күни һейт болатти, Йерусалимда бу сөзни аңлиған кишиләр бәлким аз болмиса керәк. **«баш каһин Йәшуа»** — «каһин» муқәддәс ибадәтханида пухралар үчүн мәхсус қурбанлиқни көйдүргүчи хадим.

1:2 **«Бу хәлиқ: «Вақти кәлмиди, Пәрвәрдигарниң өйини қуруш вақти техи кәлмиди» — дәйду»** — муқәддәс ибадәтханини қайта қуруш хизмити 15 жил илгири башланған еди, бирақ хәлиқ башқа әлләрниң тәһдидигә учрап, қуруш хизмитидин қол тартқан еди *(«Әзра», 3-5-бапларни көрүң)*.

1:4 **«тахтайдин безәлгән өйлириңлар»** — «тахтайдин безәлгән» дегән бу сөз Тәвратта пәқәт Сулайман қурған муқәддәс ибадәтханиниң безилиши вә «Йәһоаһаз падиша»ниң ордисиниң безилишини тәсвирләш үчүн бир қетим ишлитилгән. Шуниңдин көримизки, хәлиқләр бәлким муқәддәс ибадәтханини қурушқа 15 жил илгири тәйярлиған яғачни һазир өз өйлирини безәш үчүн ишләтмәктә. Шуңа уларниң икки гунайи бар еди: *(1)* Худаниң өйини қурушни кечиктүрүш; *(2)* Худаниң өйи үчүн тәйярлап қоюлған яғачни өз өйлири үчүн ишлитиш.

1:6 Қан. 28:38; Мик. 6:14, 15.

1:10 **«Шуңа үстүңларда асманлар шәбнәмни бәрмәйду»** — шәбнәм, болупму 8- вә 9-айда пишидиған мевә яки ашлиқни йегиләштин сақлашта муһим роль ойнайду.

1:10 Қан. 28:23

милиригә, инсанларға, мал-варанларға вә қоллардики барлиқ әҗирләргә қурғақчилиқ-
ни чақирдим.
[12] Шуниң билән Шеалтиәлниң оғли Зәруббабәл һәм Йәһозадакниң оғли баш каһин Йә-
шуа вә хәлиқниң қалдисиниң һәммиси Пәрвәрдигар Худасиниң авазиға, шуниңдәк
Пәрвәрдигар Худасиниң Һагай пәйғәмбәрни әвәтиши билән, униң сөзлиригә қулақ сал-
ди; хәлиқ Пәрвәрдигар алдида қорқти.
[13] Андин Пәрвәрдигарниң әлчиси Һагай Пәрвәрдигарниң хәвирини хәлиққә йәткүзүп:
— «Мән силәр билән биллидурмән» — дәйду Пәрвәрдигар, — деди.[14] Вә Пәрвәрдигар Ше-
алтиәлниң оғли, Йәһуданиң валийиси Зәруббабәлниң роһини, шундақла Йәһозадакниң
оғли, баш каһин Йәшуаниң роһини һәм хәлиқ қалдисиниң һәр бириниң роһини қозғи-
ди; улар самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Худасиниң өйигә келип
ишлиди.
[15] Бу Дариус падишаниң иккинчи жили, алтинчи айниң жигирмә төртинчи күни еди.

Иккинчи вәһий — риғбәтләндүрүш

2 [1] Йәттинчи айниң жигирмә биринчи күни, Пәрвәрдигарниң сөзи Һагай пәйғәмбәр
арқилиқ келип мундақ дейилди: [2] — «Шеалтиәлниң оғли, Йәһуданиң валийиси
Зәруббабәлгә, Йәһозадакниң оғли, баш каһин Йәшуаға һәмдә хәлиқниң қалдисиға сөз
қилип улардин: —
[3] «Араңлардин әйни чағдики шан-шәрәптә болған бу өйни көргәнләрдин ким бар? Силәр
һазир униңға қандақ қарайсиләр? Нәзириңларда у һеч немигә әрзимәйду, шундақму?»
— дәп сориғин. [4] — Бирақ һазир, и Зәруббабәл, җасарәтлик бол, — дәйду Пәрвәрдигар,
— Йәһозадакниң оғли, баш каһин Йәшуа, җасарәтлик бол; зиминдики барлиқ хәлиқ, җа-
сарәтлик болуп ишләңлар, — дәйду Пәрвәрдигар.
— чүнки Мән силәр билән биллидурмән, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар.
[5] — Мисирдин чиққан вақтиңларда силәргә әһдә қилған сөзүм вә Мениң Роһум араңлар-
да туруп қалди; һәргиз қорқмаңлар.
[6] Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
— Йәнә пәқәт азғина вақиттин кейин Мән асманлар, йәр йүзи, деңиз һәм қуруқлуқни
тәвритимән;

1:11 **«Мән зиминға, тағқа, зираәтләргә, ... қоллардики барлиқ әҗирләргә қурғақчилиқни чақирдим»** — «қурғақчилиқ» *(ибраний тилида «хорәб»)* һәм «харабә» дегәнләр бир-биригә охшап кетидиған сөзләр — Худаниң өйи «харабә» болса, уларға «хорәб» *(қурғақчилиқ)* болиду.

1:15 **«Бу Дариус падишаниң иккинчи жили, алтинчи айниң жигирмә төртинчи күни еди»** — Һагай бешарәт берип, хәлиқ Худаниң өйидә иш башлиғичә 23 күн өтти. Бу вақит һосул жиғидиған пәсил болғачқа, иш бәлким һосулни жиғип болғандин кейин башланған.

2:1 **«Йәттинчи айниң жигирмә биринчи күни»** — бу күн «кәпиләр һейти» *(«кәпә тикиш һейти»)*ниң әң ахирқи күни болуп, хәлиқниң көп бир қисми Йерусалимда болған болуш керәк.

2:3 **««Араңлардин әйни чағдики шан-шәрәптә болған бу өйни көргәнләрдин ким бар? Силәр һазир униңға қандақ қарайсиләр? Нәзириңларда у һеч немигә әрзимәйду, шундақму?»** — Сулайман падиша салған һәйвәтлик муқәддәс ибадәтхана *(миладийәдин илгәрки 587-жили)* Бабил тәрипидин вәйран қилинған. Бу вақиә Һагай сөз қилған вақиттин 67 жил илгири болғачқа, әсли ибадәтханиниң шан-шәриви йеңи ибадәтханиға қарайдиған бәзи бовайларниң есидин чиқмиған болуши керәк.

–«әйни чағдики шан-шәрәптә болған бу өй» вә «униңға қандақ қарайсиләр?» дегән сөзләр испатлайдуки, Худа нәзиридә мәйли Сулайман қурған яки бу вақиттики хәлиқ қурған ибадәтхана болсун, һәр иккисини «бир» дәп һесаплайду.

2:6 **«... асманлар, йәр йүзи, деңиз һәм қуруқлуқни тәвритимән»** — мошундақ сөзләр башқа пәйғәмбәр язмилиридиму тепилиду *(мәсилән, «Йәшая» 13-бап, «Йәрәмия» 4- һәм 10-бап, «Йоел» 2-бап, «Наһум» 1-бапта)*. Шүбһисизки, булар «Пәрвәрдигарниң күни», йәни ахирқи заманни көрситиду.

2:6 Ибр. 12:26,27

[7] Мән барлиқ әлләрни тәвритимән; нәтиҗидә әлләрниң сәрхил этивар нәрсилири елип келиниду. Мән мошу өйни шан-шәрәпкә толдуримән, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
[8] — Күмүч Мениңки, алтун Мениңки, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
[9] — Бу өйниң кейинки шан-шәриви әслидикидин зор болиду, — дәйду самави қошунлар-ниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, — вә Мән мошу йәрдә арамлиқ-хатирҗәмликни ата қилимән, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар».

Үчинчи вәһий — Худаниң шәпқити вә бәрикити

[10] Дариус падишаниң иккинчи жили, тоққузинчи айниң жигирмә төртинчи күни, Пәрвәрдигарниң сөзи Һагай пәйғәмбәр арқилиқ келип мундақ дейилди: —
[11] «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Каһинларға сөз қилип улардин Тәврат-қануни тоғрилиқ: —
[12] «Бириси тониниң етигидә «Худаға аталған гөш»ни көтирип кетиватқинида, униң ети-ги нанға, умачқа, шарапқа, зәйтун майға яки һәр қандақ аш-озуққа мундақла тегип кәт-сә, ундақта у нәрсиләр «Худаға аталған» боламду?» — дәп сориғин».
Каһинлар җававән: «Яқ» — деди.
[13] Вә Һагай: «Бириси җәсәткә тегип «напак» болған болса, у бу аш-озуқниң қайсибиригә тәгсә, ундақта аш-озуқ напак боламду?» — дәп сориди.
Каһинлар җававән: «У напак болиду» — деди.
[14] Андин Һагай җававән мундақ деди: —«Пәрвәрдигар: «Әнди бу хәлиқ, бу «ят әл» Мениң алдимдиму шундақтур, уларниң қоллирида ишләнгәнлириниң һәммисиму шундақтур, шуниңдәк уларниң шу йәрдә Маңа һәр бир сунғанлириму напактур» — дәйду.

2:8 **«Күмүч Мениңки, алтун Мениңки, — дәйду ... Пәрвәрдигар»** — шу дәвирдә дуниядики көп қисим алтун-күмүч Парс имерийәсиниң қолида еди. Мәзкур бешарәттин азрақла бир мәзгилдин кейин, Парс императори Дариус тәрипидин: «Исраилниң әтрапидики жутлардин императорға елинған баҗларниң чоң бир қисмини айрип, бу пулни «Пәрвәрдигарниң өйини чирайлиқ ясаш үчүн ишлитиш керәк...»» дегән бир ярлиқ чүширилди *(«Әзра» 4-6-бапни, шундақла «қошумчә сөз»имизни көрүң)*.
2:9 **«Бу өйниң кейинки шан-шәриви әслидикидин зор болиду»** — бу бешарәтниң әмәлгә ашурулуши наһайити әҗайип болди. Сөз көп болғачқа, шәрһини «қошумчә сөз»имизгә қойдуқ.
2:9 Мис. 23:20-22; Йәр. 31:31-34; Әз. 36:26-28; Мат. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Мар. 1:2; Луқа 1:76; 7:27; Йуһ. 2:13-17; Йәш. 40:3; Ибр. 8:6; 12:24
2:12 **«бириси тониниң етигидә «Худаға аталған гөш»ни көтирип кетиватқинида, униң етиги .. һәр қандақ аш-озуққа мундақла тегип кәтсә, ундақта у нәрсиләр «Худаға аталған» боламду?»** — «Худаға аталған гөш» *(яки «муқәддәс гөш»)* — Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә, бириси Худаға «гуна қурбанлиғи» *(«гунани тилидиған қурбанлиқ»)*, «енақ қурбанлиғи» яки « қурбанлиғи»ни қилғанда, бу қурбанлиқлардин мәлум парчә гөш қурбанлиқ қилмақчи болған кишиниң ярдимидә болған каһинға айрип берилгән. Бу гөш «Худаға аталған гөш» *(яки «муқәддәс гөш»)* дәп аталған, бу гөшни пәқәт каһин вә униң аилисидикиләр йейишкә болиду.
2:13 **«Бириси җәсәткә тегип «напак» болған болса, у бу аш-озуқниң қайсибиригә тәгсә, ундақта аш-озуқ напак боламду?»** — «напак болған» — Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә, бириси җәсәткә яки җәсәт қоюлған җайға тәгсә, яки бәзи хил кесәл кишиләргә тәгсә, «напак» дәп һесапланған. У бир мәзгил *(бәзидә бир күн, бәзидә бир һәптә)* айрим туруши керәк еди. Айрим турғандин кейин ғусул қилип *(пүтүнләй жуюнуп)* андин «пак» дәп һесапланған.
2:14 **«Пәрвәрдигар: «... уларниң қоллирида ишләнгәнлириниң һәммисиму шундақтур напак, демәк, шуниңдәк уларниң шу йәрдә Маңа һәр бир сунғанлириму напактур» — дәйду»** — «шу йәрдә» дегән сөз бәлким «напак қоллирида» дегәнни көрситиши мүмкин.
–**«Пәрвәрдигар: «Әнди бу хәлиқ, бу «ят әл» Мениң алдимдиму шундақтур, уларниң қоллирида ишләнгәнлириниң һәммисиму шундақтур, шуниңдәк уларниң шу йәрдә Маңа һәр бир сунғанлириму напактур» — дәйду»** — бу толуқ сөз Исраилға наһайити еғир еди. Исраил өзи капир бир «ят әл» болған охшайду. Улардики харабә болған муқәддәс ибадәтханиниң өзи уларниң «пәрвайим пәләк» дегәндәк бихудлуқ гуналириға гува бериду. Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә, гуналар пәқәт «қан төкүлүп қилинған қурбанлиқ»лар арқилиқ «йепилған» болиду. Бирақ муқәддәс ибадәтханиниң өзи харабә болуп, улар сунған қурбанлиқларни өзлириниң «напак қоллири» түпәйлидин «напак болди» десәк, әнди улар қандақму пак болалайду? «Ким напак нәрсиләрдин пак нәрсини чиқиралайду? — Һеч ким!» *(«Аюп» 14:4)*. Пәқәт рәһим-шәпқәтлик бир Худа Өзи напак хәлқи үчүн бир иш қилса,

[15] — Әнди һазир көңүл қоюп ойлиниңлар —
Бүгүндин башлап, мошу вақиттин тартип көрүңлар — таки Пәрвәрдигарниң ибадәтха-
нисидики таш үстигә йәнә бир тал таш қоюлғичә, [16] шуниңдин илгәрки күнләрдә, бири-
си «жигирмә күрә»лик бир дога ашлиқни алғили кәлгәндә, мана пәқәт он күрила чиқти;
бириси шарап күпидин әллик комзәк алғили кәлсә, мана пәқәт жигирмә комзәк чиқти.
[17] Мән қоллириңлар билән ишлигән барлиқ ишлириңларда силәрни жудун, һал вә мөл-
дүр апәтлири билән уруп кәлдим; бирақ силәр йенимға қайтмидиңлар.
[18] Әнди өтүнимәнки, көңүл қоюп ойлиниңлар — бу күн, йәни тоққузинчи айниң жи-
гирмә төртинчи күнидин башлап, мошу вақиттин тартип, — йәни Пәрвәрдигарниң
ибадәтханисиниң қайта қурулушини башлиған күнидин кейинки ишларға көңүл қоюп
ойлиниңлар;
[19] данлар амбарға жиғилдиму? Үзүм таллири, әнҗир, анар һәм зәйтун
дәрәқлири һеч мевә бәрмиди. Бирақ Мән бу күндин башлап силәрни бәрикәтләймән».

Төртинчи вәһий — Ахирқи заман
Зәруббабәл тоғрилиқ

[20] Вә Пәрвәрдигарниң сөзи шу айниң жигирмә төртинчи күни Һагайға иккинчи қетим
келип мундақ дейилди: —
[21] — Йәһудаға валий болған Зәруббабәлгә сөз қилип мундақ дегин: —
— «Мән асманларни, зиминни тәвритишкә тәмшиливатимән;
[22] Падишалиқларниң тәхтини өрүветимән, әлләрниң падишалиқлириниң күчини йоқи-
тимән; җәң һарвулири һәм униң үстидә олтарғанларни өрүветимән; атлар вә атлиқ
әскәрләр, уларниң һәр бири өз қериндишиниң қиличи билән моллақ атқузулиду.
[23] Шу күнидә — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар —
Мән сени, йәни Шеалтиәлниң оғли Зәруббабәлни алимән, — дәйду Пәрвәрдигар — андин
сени худди мөһүрлүк үзүгүмдәк қилимән; чүнки Мән сени талливалдим, — дәйду сама-
ви қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар».

андин қутқузулғили болиду. Әнди Худа *(15-айәт)* уларниң гуналирини кәчүрүм қилип, уларға үмүт бериду. Униң қандақ йол билән уларниң гуналирини кәчүрүм қилғанлиғи ейтилмиди. Бу мәсилиләргә болған җавап *(йәни Худаниң ахирида адәмләрни гунадин паклаш үчүн немә иш қилғанлиғи)* пәқәт Инҗилдин тепилиду.

2:15 «Ибадәтханисидики таш үстигә йәнә бир тал таш қоюлғичә...» — Һагай пәйғәмбәр сөз қилғандин кейин, хәлиқ қайта қурулушниң хизмитини яңливаштин башлиған күнгичә, йәни «иккинчи жили, алтинчи айниң жигирмә төртинчи күни» *(27-Сентәбр)*гичә дегәнликтур.

2:16 «шуниңдин илгәрки күнләрдә, бириси «жигирмә күрә»лик бир дога ашлиқни алғили кәлгәндә...» — «илгәрки» — Ибраний тилидики бу сөз бәзидә «илгәрки», бәзидә «кейинки» дегәнни билдүриду. Қошумчә сөзлиримиздә «илгәрки» дегән тәрҗимимизниң сәвәвини ейтимиз.

2:17 «Мән қоллириңлар билән ишлигән барлиқ ишлириңларда силәрни жудун, һал вә мөлдүр апәтлири билән уруп кәлдим; бирақ силәр йенимға қайтмидиңлар» — Һагай пәйғәмбәр мошу йәрдә Тәврат «Ам.» 4:9ни нәқил кәлтүриду.

2:17 Һаг. 1:11

2:19 «...данлар амбарға жиғилдиму? Үзүм таллири... һеч мевә бәрмиди. Бирақ Мән бу күндин башлап силәрни бәрикәтләймән» — бу 16-19-айәтләрни қошумчә сөзлиримиздә тәһлил қилимиз.

2:21 «Мән асманларни, зиминни тәвритишкә тәмшиливатимән» — бу сөзләр *(вә 22-айәт)* 6-7-айәтләрдикигә охшаш, бәлким ахирқи замандики ишларни көрситиду.

2:22 Дан. 2:44-45; Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29, Рос. 2:20; Вәһ. 6:12-13.

2:23 «Мән сени, йәни Шеалтиәлниң оғли Зәруббабәлни алимән,... андин сени худди мөһүрлүк үзүгүмдәк қилимән; чүнки Мән сени талливалдим» — бу бешарәтниң әмәлгә ашурулушини «қошумчә сөз»имиздә тилға алимиз.

Қошумчә сөз

Муқәддәс ибадәтханиниң әһмийити
Бәзи айәтләрниң шәрһлири

Бу йәрдә «муқәддәс ибадәтханиниң Худа алдида немә әһмийити бар?» — дегән мәсилә үстидә көңүл қоюп бир аз ойлиниш бәлким пайдилиқтур. Һагай пәйғәмбәрдин 400 жил илгири, Сулайман падиша тунҗа «муқәддәс ибадәтхана»ни қуруп чиққанда у: «**Худа Өзи растла йәр йүзидә макан қиламду? Мана, асманлар билән асманларниң асмини сени сиғдуралмайдиған йәрдә, мән ясиған бу өй қандақму Сениң маканиң болалисун?!**» деди («1Пад.» 8:27).

Худа растла «**адәмләрниң қоллири билән ясиған бир өйни макан қиламду?**» («Рос.» 7:48).

Худа Өзи бир чағда Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ: —

«**Асманлар мениң тәхтим,**

зимин болса, аяқлиримға тәхтипәрдур,

Әнди маңа қандақ өй-имарәт ясимақчисиләр?

Маңа қандақ йәр арамгаһ болалайду?

Буларниң һәммисини Мениң қолум яратқан, улар шуңлашқила барлиққа кәлгән әмәсмиди?» дәп сориған («Йәш.» 66:1-2).

Бу ишлардин техиму илгири Худа Исраилға зор күчлүк мөҗизиләрни көрситип Муса пәйғәмбәрниң вастиси билән Мисирдики қуллуқтин қутқузған еди. У уларни чөл-баявандин өткүзүп «Синай теғи»ға йетәкләп, шу йәрдә йәнә Мусаниң вастиси билән уларға Өз муқәддәс қанун вә бәлгүлимилирини тапшурған еди. Шу йәрдә хәлиқ Пәрвәрдигарниң Синай теғи үстидә гүлдүрмамилар, чақмақлар, йәр тәврәшләр, булутлар һәмраһ болған дәһшәтлик һозурини көргән. Уларниң Пәрвәрдигарниң һозуриға йеқинлишиши мәнъий қилинған — дәрвәқә уларниңму шу дәһшәтлик көрүнүшкә йеқинлишиш нийити йоқ еди! Муқәддәс қанундики бибаһа даналиқ байлиқлири Мусаға тағ үстидә тапшурулғандин кейин, Пәрвәрдигар дәрһал Мусаға вә пүтүн хәлиққә һәйрануһәс қалидиған бир ишни буйруған. Буйруққа қариғанда, бу иш Худаниң көңлидә муһим болған: — «**Кимниң көңли һәдийә сунушни халиса, униңдин Маңа сунулидиған «көтәрмә һәдийә»ни тапшурувелиңлар... Улар Мениң өзлири арисида макан қилишим үчүн ... Маңа бир муқәддәс туралғуни ясисун...**» («Мис.» 25:1-8).

Бу иш бизниң чоңқур ойлинишимизға әрзийду. Синай теғида Өзини көрсәткәндәк, йеқинлашқили болмайдиған, қорқунучлуқ пак-муқәддәслик ичидә турған бир Худа қандақму (вә немишкә): «**Силәрниң араңларда** (йәни Исраилдәк гунакар бир қовм арисида) **маканлашмақчимән**» — дәйду? Бирақ әһвал һәқиқәтән шундақ еди.

Улар қурған чедирниң сиртқи көрүнүшидин вә әтрапидики қорусидин қариғанда шаһлиқ ордиға охшиған йәрлири йоқ дейәрлик, дәрвәқә интайин аддий еди. Икки йерим метр егизликтики аппақ либас қоруни орап туратти. Чедирниң үстини өшкә териси, өшкә терисиниң үстигә деңиз илпизи яки делфин териси қоюш билән қаплиған.

Бирақ чедирниң ичиниң һәммила йеридә шох рәң, йәни ақ, көк, сөсүн, қизил вә алтун рәңләр көрүнәтти. Ичидики «муқәддәс жай»да, алтундин ясалған бир чирақпай нан тизилған алтун үстәлни, алтун хушбуйданни, көк, сөсүн, қизил жиптин вә алтун жип (сим)тин тоқулған «ички пәрдә»ниму нурландуратти. Пәрдә үстидиму пәриштә шәклидики алтун кәштә тикилгән бир нәччә «керуб» бар еди. Бу «ички пәрдә»ниң кәйни «әң муқәддәс жай» еди. Шу йәргә киришкә пәқәт «баш каһин»ниң өзи рухсәтлик еди, шундақла пәқәт бир жилда бир қетим рухсәт қилинатти.

«Әң муқәддәс жай» ичидә һеч қандақ тәбиий яки сунъий йоруқлуқ йоқ еди, әмәлийәттә униң һажити йоқ еди. Ичидә һеч қандақ буттәк шәкил, сүрәт, сейма-сизма яки бутсиман нәрсә йоқ еди. Пәқәт бир сандуқ бар еди. Сандуқ «әһдә сандуғи» дәп атилатти; униң ичидә Худаниң Муса пәйғәмбәргә тапшурған, таш тахтайларға оюлған әһдә пәрманлири бар еди. Сандуқ яғачтин ясилип алтун билән һәлләнгән еди. Униң үстидә «кафарәт тәхти» («рәһим-шәпқәт тәхти»), йәни алтун бир супа бар еди. «Кафарәт тәхти»ниң икки тәрипиниң һәр биридә яғачтин ясилип алтундин һәлләнгән, тәхт үстигә қаритилған бир «керуб» (Худаниң жазасини жүргүзгүчи күчлүк пәриштиси)ниң шәкли бар еди. Бирақ «кафарәт тәхти»ниң өзи бош туратти. Дегинимиздәк шу йәргә һеч қандақ йоруқлуқ керәк әмәс еди, чүнки Худаниң Өз һозурида, «кафарәт тәхти»ниң үстидә парлап туридиған тилсимат самави бир нур көрүнәтти. Йәһудийлар бу нурни «шекәйнаһ шан-шәрәп» дәп атайтти. Хәлиқ «муқәддәс чедир»ниң сиртқи қорусиға кирип қурбангаһниң йенида өз дуа-тилавәтлирини қилалайду. Дуа-тилавәт қилишта һәрдайим Өзиниң кәчүрүм қилиниш, гунадин паклиниш һажитини яки рәхмәт-ибадәт қилишқа болған арзусини ипадиләйдиған мувапиқ бир қурбанлиқни каһинларниң вастиси билән сунуш керәк еди. Худа шундақла муқәддәс чедир арқилиқ Өзигә йеқинлишишқа бир йол ачқан еди.

Әһвал Сулайман падишаниң дәвригичә 573 жил шу пети давамлашқан (Муқәддәс Китапниң бәзи йәрлиридә, хәлиқниң Худаниң ғәзиви астида турған вақти жәми 93 жил болуп, у 573 жилдин чиқириветилисә, 480 жил қалиду). Шу чағда Исраил чөл-баявандин өтүп сәрсан болған вақтиға хелә узун болған еди, улар бәлки Пәләстиндә муқим олтарақлашқан. Әслидә Сулайманниң атиси Давут пәйғәмбәр Худаниң өйини чедирдин муқимрақ, Йерусалимға һейтларни тәбрикләшкә чиққан көп кишиләр патқидәк чоңрақ қилип ясишимиз керәк, дегән ойға кәлгән еди. У шуңлашқа мошундақ бир өйни қурушқа тәйярлиқларни башлиған еди, бирақ Худа униңға: Оғлуң Сулайман бу хизмәтни қилиши керәк, дәп аян қилған еди. Ишлар шундақ болди. Сулайман қурған ибадәтхана бәлким шу дәвирдә йәр йүзидики әң һәйвәтлик бена болса керәк. Бәзиләр ибадәтханини көрүш үчүнла Йерусалимға узун сәпәр қилған. Қуруш хизмити түгигәндә, Сулайман падиша өйни Худаға рәсмий атап беғишлашқа хәлиқни жиққанда, жуқурида нәқил кәлтүргинимиздәк: —

«**Худа Өзи һәқиқәтән йәр йүзидә макан қиламду? Мана, асманлар билән асманларниң асмини сени сиғдуралмиған йәрдә, мән ясиған бу өй қандақму сениң маканиң болалисун?!**» дегән сөзләрни ейтти. («Падишалар (1)» 8-бап)

Тәвраттики тарихий хатириләр бойичә, униң дуаси түгәпла, от асмандин чүшүп қурбангаһ үстидики қурбанлиқларни көйдүривәтти вә Худаниң шан-шәривиниң нури адәмни йәргә жиқитидиған дәрижидә өйгә толди. Әслидә «муқәддәс чедир»да турған

тилсимат самави «шекәйнаһ шан-шәрәп» болған нур һазир Сулайман падиша қурған ибадәтханиниң «әң муқәддәс жай»ида парлайдиған болди.

400 жилдин кейин, Әзакиял пәйғәмбәр қорқунучлуқ бир аламәт көрүнүшни көрди. У «шекәйнаһ шан-шәрәп»ниң хәлиқниң гунайи түпәйлидин муқәддәс ибадәтханидин чиқип шимал тәрәпкә кәткәнлигини көрди. Бу аламәттин узун өтмәйла Бабил падишаси Небоқаднәсар шималдин келип Йерусалим шәһирини, җүмлидин муқәддәс ибадәтханини пүтүнләй вәйран қилди. Худа Өз хәлқигә бутпәрәслиги, вапасизлиғи вә етиқатсизлиғи үчүн уларға болған ғәзивини көрсәтмәктә еди. Жуқирида ейтқнимиздәк улар 70 жил Бабил империйәсигә сүргүн болди. Андин кейин «кириш сөз»дә тәсвирләнгән ишлар йүз бәрди: Парс императори Қорәш империйәсидики һәр қандақ сүргүн болғанларға өз вәтинигә қайтишқа рухсәт бәрди, шуниңдәк Сулайман қурған муқәддәс ибадәтханини қайта қурушни буйруп, өз империйәси үчүн шу йәрдә дуа қилинсун дәп тәләп қилди («Әзра», 1:1-3-айәтни көрүң).

Биз һазир Һагай пәйғәмбәрниң қайта қурулған ибадәтхана тоғрилиқ бешарәтлиригә өтимиз: —

Авал 1-бап, 8-айәт: —«**«Таққа чиқип, яғачни елип келиңлар, өйни селиңлар; шундақ қилип Мән униңдин хурсән болимән, шан-шәрәпкә еришимән» — дәйду Пәрвәрдигар**».

Бу аддий бир буйруқ, чүшинишлик бир вәдидур. Бирақ Худа немә йолда ибадәтханида өзигә «**шан-шәрәпкә еришиду?**». Тексттә хатириләнгәндәк, ибадәтханиниң әслидики һәйвисини көргән бәзи бовайлар һазир қолидики чәклик матирялларға қарап, пәқәт ишни давамлаштурғуси кәлмигән. Һазирқи йерим қурулған тамлар Сулайманниң қурғини билән селиштурғичилиги йоқ; уларниң қолида Сулайман тәйярлиғиничилик алтун-күмүч яки һәтта мисму наһайити аз еди. Шу пәйттә, Һагай арқилиқ улуқ бешарәт кәлди: — (авал 2-бап, 7-айәт): —

«**Мән барлиқ әлләрни тәвритимән; нәтиҗидә әлләрниң сәрхил әтивар нәрсилири елип келиниду. Мән мошу өйни шан-шәрәпкә толдуримән»**.

Андин 2-бап, 9-айәт: —

«**Бу өйниң кейинки шан-шәриви әслидикидин зор болиду,...**

вә Мән мошу йәрдә аман-хатирҗәмлик ата қилимән».

Һалбуки, бу өйни қуруп чиққанда Худаниң «шекәйнаһ шан-шәрәп»иниң қайтип келиши тоғрилиқ һеч хатирә йоқтур. Асмандин һеч от чүшмиди, өй алдинқи қетим болғандәк һеч ис-түтәккә тошмиди. Йәһудийларниң кейинки тарихлиридиму «шекәйнаһ шан-шәрәп»ниң қайта кәлмигәнлиги очуқ баян қилиниду.

Униңдин кейинки 500 жил мәзгилдә, Исраил Парс империйәсигә беқиништин Грек империйәсигә беқинишқа өтүп, йәнә Рим империйәсигә беқинишқиму өтти. Рим империйәси Һерод исимлиқ Едомлуқ бир кишини Исраил үстигә «падиша» болушқа бекитти. Әмәлийәттә у падиша әмәс, бәлки Римниң бир қорчиқи еди; бирақ у амалниң баричә Йәһудий хәлқини өзигә қайил қилмақчи еди. Буниң мүмкинчилиги йоқ дейәрлик еди, чүнки биринчидин у Йәһудий әмәс еди; униң үстигә у Едомлуқ еди; Едомлуқлар дәвирдин-дәвиргичә Йәһудий хәлқи билән дүшмәнлишип кәлгән. Шундақтиму у пухраларниң қоллишиға еришиш үчүн Зәруббапәл қайта қурған

ибадәханини өзи кеңәйтип қайта қурушни қарар қилди. У шундақ қилди. Униңға 46 жил кәтти («Юһ.» 2:20ни көрүң). Пүтүн йеңи ибадәтхана 300 метр узунлуқта төрт часилиқ болуп, ичидә ички, оттура, ташқи үч қоруси бар еди. Сиртқи там 20 метр егизликтә болуп, униң үстидә мунарлар бар еди. «Раббийлар» (Йәһудий «имам»лар) ниң дейишичә, пүтүн имарәт 210 миң кишини патқузалайтти. Ички қоруда бир-биригә туташ болған «муқәддәс жай» вә «әң муқәддәс жай» сиртқи һойлисиниң темидин бәлким йәнә 30 метр егизликтә туратти. Һәммә жайниң ичи-тешиниң көп йәрлири мәрмәр билән қапланған яки алтун билән һәлләнгән еди. Пүтүн ибадәтхана Йерусалимниң Зион теғи үстигә жайлашқан еди. Шу дәвиргичә, шүбһисизки, у йәр йүзидә қурулған беналар арисида әң һәйвәтлик имарәт еди. Шуңа: «**Бу өйниң кейинки шан-шәриви әслидикидин зор болди**» десә боламду? Қизиқ йери шуки, «раббийлар» бирла аваз билән бәргән жавап: «Яқ!» еди. Чүнки Худаниң Өз һозурини көрсәткән «шекәйнаһ шан-шәрәп»и қайтмиған еди. Йәнә 40 жилдин кейин (миладийәдин кейинки 70-жили) бу һәйвәтлик ибадәтханиму Рим империйәси тәрипидин вәйран қиливетилди. Әгәр Һагай пәйғәмбәрниң бешарити һәқиқий әмәлгә ашурулған болса, Һерод падиша ибадәтханини қайта қурғинидин ибадәтхана вәйран болғичә болған мошу арилиқта Һагайниң шу бешарити қандақ әмәлгә ашурулғанду? Униңға Инжил бизгә еник бир жавап бериду. Худаниң «шекәйнаһ шан-шәрәп»и дәрвәқә муқәддәс ибадәтханиға қайтип кәлгән еди. Бирақ у пақирап туридиған тилсимат самави бир нурниң шәклидә әмәс, бәлки бир шәхсниң шәклидә — Рәб Әйса Мәсиһниң Өзи еди.

Әйса Мәсиһ хизмитини ашкарә елип беришқа башлиғанда, төвәндики вақиә йүз бәргән: —

(Инжил, «Юһ.» 2:13-22-айәт)

«**Йәһудийларниң өтүп кетиш һейтиға йеқин қалғанда, Әйса Йерусалимға барди. У ибадәтхана һойлилирида кала, қой вә кәптәр-пахтәк сатқучиларни һәм у йәрдә олтарған пул тегишкүчиләрни көрди. У танидин қамча ясап, уларниң һәммисини қой-калилири билән қошуп ибадәтханидин һайдап чиқарди. Пул тегишкүчиләрниң пуллирини чечип, ширәлирини өрүвәтти вә пахтәк-кәптәр сатқучиларға:**

— Бу нәрсиләрни бу йәрдин елип кетиш! Атамниң өйини сода-сетиқ өйи қилишивалма! — деди.

Буни көргән мухлислири Зәбурда мундақ пүтүлгинини есигә елишти:

«Сениң муқәддәс өйүңгә болған отлуқ муһәббитим өзәмни чулғувалди!».

Шуниң билән Йәһудийлар у ишларға инкас билдүрүп униңдин:

— Бундақ ишларни қилған екәнсән, қени, бизгә немә мөжизилик аламәтни көрситип берисән?! — дәп сориди.

Әйса уларға жавап берип:— Ушбу ибадәтханини чувуватсаңлар, Мән үч күн ичидә уни яңливаштин қуруп чиқимән, — деди.

Шуниң билән бу Йәһудийлар йәнә Униңға:

— Бу ибадәтханини ясаватқили һазирғичә қириқ алтә жил кәткән турса, сән уни қандақсигә үч күндила қуруп чиқалайсән?! — деди.

Һалбуки, Униң «ибадәтхана» дегини Униң Өз тенини көрсәткән еди. Шуңа, У өлүмдин тирилгәндин кейин, мухлислири Униң бу дегинини есигә алди вә шундақла муқәддәс язмилардики бу һәқтики бешарәткә һәмдә Әйсаниң ейтқан сөзигә ишәнди».

Мәсиһниң хәлиқ алдидики хизмитиниң ахирида У охшаш ишни қилди: —

(биз Маттаниң бу вақиәләр тоғрилиқ баянидин нәқил кәлтүримиз — «Мат.» 21:12-16)

—«**Әнди Әйса ибадәтхана һойлилириға кирип, у йәрдә елим-сетим қиливатқанларниң һәммисини һайдап чиқарди. Пул тегишидиғанларниң ширәлирини вә пахтәк-кәптәр сатқучиларниң орундуқлирини өрүп, уларға:—**

Муқәддәс язмиларда Худаниң: «Мениң өйүм дуа-тилавәтхана дәп атилиду» дегән сөзи пүтүлгән; лекин силәр уни булаңчиларниң угисиға айландурувапсиләр! — деди.

Ибадәтхана һойлилирида болғанда қариғу вә токурлар Униң алдиға кәлди, У уларни сақайтти. Лекин баш каһинлар билән Тәврат устазлири Униң яратқан мөҗизилирини көрүп вә балиларниң ибадәтханида: «Давутниң Оғлиға һосанна-тәшәккүрләр болғай!» («и Рәб, һазир Сән қутқузиватисән!») **дәп товлиғинини аңлап ғәзәпләнди.**

Улар Униңға: — Бу балиларниң немә дәватқанлиғини аңлаватамсән? — дәп сориди.

У уларға: — Аңлаватимән! Силәр муқәддәс язмилардин шуни оқуп бақмиғанки, «Өзәңгә кичик балилар вә бовақларниң тиллиридин мәдһийә сөзлирини мукәммәл қилдиң» дегәнни оқуп бақмиғанмусиләр? — деди».

Мошу күндин башлап, шан-шәрәплик ахирқи бир һәптидә, Мәсиһ Әйса һәркүни муқәддәс ибадәтханини егиләп, ибадәтханиниң ичини Өзиниң әҗайип тәлимлири билән тошқузуп, кесәл-бимарлар үчүн мөҗизиләрни яритип турди. Бу ишлар Инҗил «Мат.» 21-23-бапта, «Мар.» 11-12-бапта, «Луқа» 19-21-бапта хатириләнгән. Худаниң «шекәйнаһ шан-шәрәп»и һәқиқәтән муқәддәс ибадәтханиға қайтип кәлгән еди — бирақ һакимлар вә каһинлар уни етирап қилмиди. Пәқәт расул Матта бизгә уқтурғандәк кичик балилар уни тонуп йәтти. «**Ибадәтханиниң кейинки шан-шәриви бәрһәқ әслидикидин зор болди**» — чүнки өзидин (ибадәтханидин) улуқ бир зат, йәни дәл Худаниң «Калами» шу йәргә йетип кәлгән еди. Шу һәптиниң ахирида дәл шу һакимлар уни қолға елип чапрас яғачқа миқлиди, дәл «тәшнайимиз бар болған Худаниң шекәйнаһ шан-шәриви»ни чәткә қақти. Лекин ишлар буниң билән түгигини йоқ; чүнки бу ишларниң һәммиси Худаниң Мәсиһ Әйсани дунияниң барлиқ гуналирини жуйидиған қурбанлиқ қилиштики мукәммәл плани вә мәхсити билән болған.

Башқа бир сорунда Әйса Мәсиһ мундақ деди: («Мат.» 12:5-6)

«**Силәр Тәвраттин шуни оқуп бақмиғансиләрки, ибадәтханида ишләйдиған каһинлар шабат күнлири** (арам елиш күнлири) **ишләп шабат тәртивини бузсиму, гунаға буйрулмайду. Бирақ мән шуни силәргә ейтип қояйки, бу йәрдә ибадәтханидинму улуқ бириси бар**».

У дәрвәқә ибадәтханидинму улуқ — чүнки Инҗил бизгә үгәткәндәк —

«**Һәммидин бурун «Калам» бар еди; Калам Худа билән биллә еди һәм Калам Худа еди. У һәммидин бурун Худа билән биллә еди. У арқилиқ барлиқ мәвҗудатлар яритилди вә барлиқ яритилғанларниң һеч бири Униңсиз яритилған әмәс... «Калам» инсан болди һәм аримизда** (грек тилида, чедир тиккәндәк) **маканлашти; вә биз Униң шан-шәривигә қаридуқ — у шан-шәрәп болса, Атиниң йенидин кәлгән, меһир-шәпқәт вә һәқиқәткә толған бирдин-бир йеганә Оғлиниңкидур**» («Юһанна» 1-баптин).

Өзи Худа болған «Калам»ниң ялқунлуқ шан-шәриви «чедир болған» бир инсан тенигә чөмкиди — дәл Худа ейтқандәк: «**хәлиқ арисида маканлишишим үчүн Маңа бир муқәддәс макан-чедир ясалсун...**». Худа инсанлар билән биллә болушни халайду; гәрчә һәммимиз Адәм атимиздин башлап гунакар болуп яшиған болсақму, бу униң өзгәрмәс мәхсити болуп кәлгән еди. У әсли инсанийәтни Өзи билән болидиған достлуқ вә

ортақлишиш үчүн яратти. Мәсиһниң чапрас яғачқа миқлиниш қурбанлиғи арқилиқ бу достлуқ вә мунасивәтни әслигә кәлтүргили болиду — мунасивәт һәтта Адәм атимиз тонуп йәтмигән улуқ бир дәрижидә болиду. Давут падишаниң оғли Сулайман муқәддәс ибадәтханини қурғандәк, Давут падишаниң техиму улуқ оғли Мәсиһ Әйса өлүп тирилгәндин кейин, техиму улуқ муқәддәс ибадәтханини қурушқа башлиди. Биз жуқурида нәқил кәлтүргәндәк: —

«**Ушбу ибадәтханини чувувәтсәңлар, Мән үч күн ичидә уни яңливаштин қуруп чиқимән, — деди.**

Шуниң билән бу Йәһудийлар йәнә Униңға:

— Бу ибадәтханини ясаватқили һазирғичә қириқ алтә жил болған турса, сән уни қандақсигә үч күндила қуруп чиқалайсән?! — деди. Һалбуки, Униң «ибадәтхана» дегини Униң Өз тенини көрсәткән еди».

«**Ибадәтхана болған өз тени**»ниң қурулуши У өлүп үчинчи күнидә йеңи тениниң тирилиши билән қайтидин башланған. Бирақ техиму әҗайип йери шуки, Униңға ишәнгән, Худаниң Муқәддәс Роһини қобул қилғанларниң һәр бири Муқәддәс Роһниң вастиси билән шу тәнгә тәвә, йәр йүзидә турған бир әзаси қилиниду.

«**Шуңа шуниңдин башлап силәр мусапирлар, яқа жуттикиләр әмәс, бәлки муқәддәс бәндиләргә вәтәндаш болисиләр, Худаниң өйидикилиридин болисиләр; силәр расуллар вә пәйғәмбәрләр болған һулниң үстигә қурулмақтисиләр; бенаниң «бүҗәк теши» болса Әйса Мәсиһ Өзидур; Униңда пүткүл бена пухта җипсилаштурулуп, Рәбдә муқәддәс бир ибадәтхана болушқа өсүп бармақта. Силәрму қошулуп Униңда Худаниң бир туралғуси болушқа Роһта бирләштүрүлүп қурулмақтисиләр**»

(Инҗил, «Әф.» 2-баптин).

Мана Худаниң әбәдил-әбәт өзгәрмәс мәхсити — бир муқәддәс ибадәтхана — рәхт, хиш, таш, һәтта мәрмәр яки алтундин ясалған әмәс, бәлки Өзини сөйгән «һаят ташлар» болған кишиләрдин ясалған бир ибадәтханида маканлишиштин ибарәттур. У Роһи арқилиқ уларниң роһ-қәлбидә туриду, улар дәл Униң халиған «һаят ибадәтхана»сидур.

Инҗил, «1Пет.» 2:5: —«**Силәр өзәңларму тирик ташлар сүпитидә бир роһий ибадәтхана қилинишқа, Худани хурсән қилидиған роһий қурбанлиқларни сунидиған муқәддәс каһин қатаридикиләр болушқа қурулуватисиләр**».

Мана бу Худаниң әзәлдин бар болған мәхсити. Һагай пәйғәмбәр бешарәт бәргән ибадәтхана шу мәхсәтниң әмәлгә ашурулушиниң алдинқи тәйярлиғи, шундақла нәзиримизни Худаниң нишанлири үстигә мәркәзләштүрүшимиз үчүн бирхил «бешарәтлик сүрәт»тур. Бу мәхсәтни алға сүрүш үчүн Һагай вә Худаниң сөзигә итаәт қилған шу дәвирдикиләргә миннәтдармиз.

2-бап, 7-айәттики «**Мән барлиқ әлләрни тәвритимән; нәтиҗидә әлләрниң сәрхил әтивар нәрсилири елип келиниду. Мән мошу өйни шан-шәрәпкә толдуримән**» дегән сөзләрниң толуқ мәнаси вә шәрәплиги пәқәт Мәсиһ Әйса дунияға қайтип кәлгәндә көрүлиду.

«Худаниң авази» вә «пәйғәмбәрниң сөзлири» үстидә (1:12)

Һагай китавида өзиниң хәлиқләргә бешарәт бәргәнлиги тәсвирлинидиған төвәндикидәк муһим бир мәзмунни баян қилиду. Хәлиқ авал Худаниң авазиға, андин униң сөзлиригә қулақ салиду (вә итаәт қилиду): —

«**Шуниң билән Шеалтиәлниң оғли Зәруббапәл, Йәһозадакниң оғли баш каһин Йәшуа вә хәлиқниң қалдисиниң һәммиси Пәрвәрдигар Худасиниң авазиға, шуниңдәк Пәрвәрдигар Худасиниң Һагай пәйғәмбәрни әвәтиши билән, униң сөзлиригә қулақ салди; хәлиқ Пәрвәрдигар алдида қорқти**».

Биринчисидә көрситилгини «**Пәрвәрдигар Худасиниң авази**», иккинчисидә көрситилгини «**Һагай пәйғәмбәрниң сөзлири**» еди. Бу айәт бизгә һәқиқәт билән хаталиқни пәриқ етишкә ярдәм беридиған бир ачқучни тәминлигән охшайду. Мәлум бир пәйғәмбәр яки Худаниң хәвирини тоғра йәткүзидиған һәқиқий тәлим бәргүчи Худаниң сөзини қилғанда, уни аңлиғучи кишиләрниң роһ-қәлбидиму өз һәқиқитини тәстиқлаватқан «Худаниң авази» аңлинип туриду. Бу авазни қулақ билән аңлиғили болмайду, у бәлки һәқиқәтни билдүридиған, тонутуп йәткүзидиған бирхил җим-җит ички аваздин ибарәт. Аваз адәмниң виҗданидәк сөзләйду; биз виҗданниң өзини «Худаниң авази» десәкму болиду. Шуңа бириси тәлим бәргәндә яки бешарәт бәргәндә униң дегәнлирини тәстиқлайдиған Худаниң ичимиздә сөз қилидиған авазиниму издәп аңлишимиз керәк. Бу тәстиқлаш болмиса, шу кишиниң сөзлири һәр қанчә һәйвәтлик яки пасаһәтлик болсиму, сөзлигүчиниң елип кәлгини Худаниң сөзи болмайду. Һәр бир тәлим бәргүчи бәзи әһвал астида Худаниң сөзлирини өз сөз-пикрилири билән арилаштуруп ейтиду, әлвәттә; қандақла болмисун биз Худаниң Өзидин немә кәлгәнлигини тәстиқлишини күтүшимизға тоғра келиду; чүнки Худаниң сөз-калами Өзигә наһайити қиммәтликтур. Бу нуқта төвәндики айәтләрдә испатлиниду: —

(1:13-14)

«**Андин Пәрвәрдигарниң әлчиси Һагай Пәрвәрдигарниң хәвирини хәлиққә йәткүзүп:—**

«**Мән силәр билән биллидурмән» — дәйду Пәрвәрдигар, — деди.**

Вә Пәрвәрдигар Шеалтиәлниң оғли, Йәһуданиң валийиси Зәруббапәлниң роһини, шундақла Йәһозадакниң оғли, баш каһин Йәшуаниң роһини һәм хәлиқниң барлиқ қалдисиниң роһини қозғиди; улар самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Худасиниң өйигә келип ишлиди».

Хәлиқ Худаниң Һагайниң сөзлирини тәстиқлаватқанлиғини өз роһлириға салғанлиғини билип йәтти, шуңа тапшурулған вәзипини ада қилишқа қозғалди. Һагай улар қийинчилиққа учриғининиң сәвәвини силәрниң ишәшсизлигиңлар, Худаниң хизмитини биринчи орунға қоймиғиниңлардин, дәп баян қилған еди. Бу хәлиққә нисбәтән, биринчидин, қийинчилиқниң шу сәвәптин болғанлиғи («тәсадипийлиқтин» әмәс) тоғрилиқ улар көрәләйдиған һеч қандақ испат йоқ еди; иккинчидин, өзлириниң өй селиш ишлирини вә деханчилиқ ишлирини ташлап қоюп, ибадәтхана қурулушини башлиса, әһваллириниң яхшилинидиғанлиғи яки яхшиланмайдиғанлиғи тоғрилиқ улар көрәләйдиған һеч испат йоқ еди. Әмәлийәттә болса, үч айғичә һеч қандақ испат болмайтти. Бирақ улар Худаниң авазини көңлидә аңлиған; бу улар үчүн купайә еди. Худа әнди уларниң иман-ишәшини көрүп, уни тәстиқлап, хурсән болди.

Хәлиқниң иман-ишәшиниң синилиши

Һагайниң 29-Авғустта бәргән биринчи бешаритидин кейин, хәлиқ қурулушни башлиғичә 23 күн өтүп кәтти. Бу кечиктүрүш бәлким мевә һосулиниң қалдуғини елиш үчүн болған болса керәк. Әндиликтә у яхши һосул бәрмигән, бәлки һосули йоқ дейәрлик болған болуши мүмкин (2:16-17-айәтләр). Улар ишләшкә киришкән бир айдин кейин, йәни «кәпә тикиш» һейтиниң ахирқи күнидә, Һагайға уларни риғбәтләндүрүшкә йәнә бир сөз чүшти. Бу бешарәт муну дадил гәпни ичигә алди: —

««Күмүч Мениңки, алтун Мениңки» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар».

Андин тәхминән икки айдин кейин, 18-Декабр Һагай йәнә бир сөзни уларға ейтти. Биз бу йәрдә толуқ нәқил кәлтүримиз: — (2:10-19дин)

«**Дариус падишаниң иккинчи жили, тоққузинчи айниң жигирмә төртинчи күни, Пәрвәрдигарниң сөзи Һагай пәйғәмбәр арқилиқ келип мундақ дейилди: —**

«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —Каһинларға сөз қилип улардин Тәврат-қануни тоғрилиқ: —

Бириси тонининң етигидә «Худаға аталған гөш»ни көтирип кетиватқинида, униң етиги нанға, умачқа, шарапқа, зәйтун майға яки һәр қандақ аш-озуққа мундақла тегип кәтсә, ундақта у нәрсиләр «Худаға аталған» боламду?» — дәп сориғин».

Каһинлар жававән: «Яқ» — деди.

Вә Һагай: «Бириси жәсәткә тегип «напак» болған болса, у бу аш-озуқниң қайсибиригә тәгсә, ундақта аш-озуқ напак боламду?» — дәп сориди.

Каһинлар жававән: «У напак болиду» — деди.

Андин Һагай жававән мундақ деди: —«Пәрвәрдигар: «Әнди бу хәлиқ, бу «ят әл» Мениң алдимдиму шундақтур, уларниң қоллирида ишләнгәнлириниң һәммисиму шундақтур, шуниңдәк уларниң шу йәрдә Маңа һәр бир сунғанлириму напактур» — дәйду» (2:10-14).

Изаһатлиримизда биз Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә, кишиләрни «пак» яки «напак» қилидиған бәзи ишлар үстидә тохталдуқ. Әнди пәйғәмбәр мошу йәрдә бу тоғрилиқ немә тәлим бериватиду? Немә иш арқилиқ хәлиқ «напак» болди?

Дегинимиздәк хәлиқ ишқа киришкән еди. Худа буниңдин хурсән болуп: «**Мениң Роһум араңларда болуп кәлди**» — деди. Бирақ бәзи кишиләрниң каллисида: «Муқәддәс ибадәтханини қурсақ, «Худаға ярдәм қилған болимиз», «Худаға илтипат қилған болимиз»» дегәндәк еғир бир хата уқум бар еди. Ибадәтхана пак-муқәддәс бир бена әмәсму? Уни қуруп чиқиш наһайити «саваблиқ иш» әмәсму, уларни Худа алдида «саваб»қа ериштүридиған, бизни «пак-муқәддәс қилидиған» («Худаға атайдиған») иш әмәсму?

Пәйғәмбәрниң тәлими адәмни булғайдиған бу хаталиқни улардин халий қилиш үчүндур. Ишниң меғиз-маһийити дәл бу кишиләрниң ойиниң әксичә еди. Ибадәтханиниң пак-муқәддәслиги уни қурғучиларға уларниң ибадәтханиға «тегиш»и арқилиқ өткән әмәс. Пак-муқәддәслик «жуқтурулидиған» бир нәрсә әмәс. Бирақ напаклиқ вә бузуқлуқ әксичә дәл шундақ. Улар 70 жил сүргүн болди. Улар өзлирини сүргүн қилдурған тәкәббурлуқ вә ишәшсизлик гунайидин пакландурулдиму, униңдин халий болдиму? Дәрвәқә улар он бәш жилдин кейин «қайта қурулуш» ишини башлиған.

Бу яхши иш, әлвәттә. Бирақ улар немишкә он бәш жил ишәшсизлик ичидә туриду? Улар бу ишәнмәсликниң еғирлиғини тонуп йәткәнму? Улар Худаниң бу иштa уларни кәчүрүм қилип, тегишлик болған техиму еғир җазани чүшәрмәй, уларға рәһим-шәпқитини көрситидиғанлиғини билип йәткәнму? У йәнә уларниң ибадәтханиға тәйярлиған яғачни өз өйлирини безәшкә ишләткәнлигини тилға алмиған. «Илтипат қилғучи» улар әмәс, бәлки Худадур. Улар униң алдида һәтта бир «ят әл»дәк еди. Улар өз Худаси алдида һәқиқий напак әһвалини тонуп йәтмисә, ундақта улар дәл қуруватқан муқәддәс өй, шу йәрдә қилмақчи болған қурбанлиқлар, шуниңдәк алтә һәптә илгири йәргә чачқан уруқму ишәшсизлиги, тәкәббурлуғи арқилиқ булғанған болиду. «**Өз гуналирини йошурған киши ронақ тапмас; бирақ уларни тонуп иқрар қилип, улардин ваз кәчкән киши рәһим-шәпқәткә еришәр**» («Пәнд.» 28:13).

Худа уларға йеңи бир башлиниш пурситини бәрмәкчи вә буниңға испат тәминлимәкчи. Уларға бу иш үстидә чоңқур ойлиниш дәвәт қилинди: —

(2:15-17)

«**— Әнди һазир көңүл қоюп ойлиниңлар — бүгүндин башлап, мошу вақиттин тартип көрүңлар — таки Пәрвәрдигарниң ибадәтханисидики таш үстигә йәнә бир тал таш қоюлғичә, шуниңдин илгәрки күнләрдә, бириси «жигирмә күрә»лик бир дога ашлиқни алғили кәлгәндә, мана пәқәт он күрила чиқти; бириси шарап күпидин әллик комзәк алғили кәлсә, мана пәқәт жигирмә комзәк чиқти. Мән қоллириңлар билән ишлигән барлиқ ишлириңларда силәрни җудун, һал вә мөлдүр апәтлири билән уруп кәлдим; бирақ силәр йенимға қайтмидиңлар**».

Хәлиқ бу күнни есидә тутуши керәк вә шу күндин башлап Худаниң уларниң зираәтлири үстигә чүширидиған бәрикитини байқиши керәк. 9-айниң 24-күни (18-Декабр)гичә уларниң ишлирида рошән өзгириш болмиди. Уларниң тәәллуқатлирида, қилған ишлирида һеч бәрикәт болмиди. Һалбуки, хәлиқ ибадәтханини қуруштин қол үзмәй, садиқлиқ билән ишливәрди. Һазир Худа уларға «йеңи башлиниш» бериду; бирақ билип йетиши керәкки, бәрикәт уларниң «саваблиқ ишлар»и арқилиқ әмәс, бәлки Униң меһри-шәпқити билән болған еди.

Шуңа Худаниң сөзи давамлишиду: —

(2:18-19)

«**Әнди өтүнимәнки, көңүл қоюп ойлиниңлар — бу күн, йәни тоққузинчи айниң жигирмә төртинчи күнидин башлап, мошу вақиттин тартип, — йәни Пәрвәрдигарниң ибадәтханисиниң қайта қурулушини башлиған күнидин кейинки ишларға көңүл қоюп ойлиниңлар; данлар амбарға жиғилдиму? Үзүм таллири, әнҗир, анар һәм зәйтун дәрәқлири һеч мевә бәрмиди. Бирақ Мән бу күндин башлап силәрни бәрикәтләймән**».

Уларниң (Сентәбр вә Өктәбрдики) мевә һосули йоққа чиққан болсиму, улар алтә һәптә илгәрки чачқан уруқлардин мол һосул чиқиду; бу болса көп бәрикәтниң башлиниши болиду.

Бу бешарəттин узун өтмəй, интайин һəйран қаларлиқ иш йүз бəрди. Вақиə «Əзра», 4-6-бапта хатирилəнгəн, болупму 6-бап, 8-12-айəтни көрүң. Əслидə 15 жил илгири, Исраилниң əтрапидики нурғун хəлиқлəр уларниң Худаниң өйини қайтидин қурушиға қарши чиқип, Парс императори Атарксəрксисқа төһмəт қилидиған бир шикайəт хетини йоллиған еди. Атарксəрксис мошу хəткə ишинип, хизмəтни тохтитиш керəк дегəн бир ярлиқни чүшəргəн еди. Əнди һазир ишни қайтидин башлиғандин кейин, дəл мошу əтраптики əл-жутлар йəнə: «Йəһудийлар пəрманлириға бойсунмай, бу ибадəтханини қайта қурмақта, уларни жазалашлири керəк» дегəндəк əрз-шикайəтлəрни йезип йеңи император Дариусқа йоллиди. Хан болса бу əрз-шикайəтлəрни йүзəки бир тəрəп қилмиди, бəлки ибадəтханиға даир барлиқ мəмурий хатиринамилəрни тəпсилий тəкшүрүшни буйруди. Ордидин бир нəччə йүз километр жирақлиқта болған бир жайдин, император Қорəшниң əсли ярлиғиниң бир көчүрмиси тепилди. Бу ярлиқта дəрвəқə ибадəтханини қайта қуруш зөрүр дейилгəн еди. У «Медияліқлар вə Парслиқларниң бəлгүлимиси» болуп, қаидə-йосун бойичə уни һеч өзгəрткили болмайтти. Шуңа Дариус дəрһал бу хизмəткə қарши чиққанларға:

«**Силəр у йəрдин нери кетиңлар! Худаниң өйиниң қурулуши билəн кариңлар болмисун! Йəһудийларниң баш валийси билəн Йəһудийларниң ақсақаллириниң Худаниң бу өйини əслидики орниға селишиға йол қоюңлар.... Падишалиқ ғəзнисигə тапшурулған баж киримидин силəр кечиктүрмəй шу адəмлəргə толуқ хиражəт ажритип бериңлар, қурулуш һеч тохтап қалмисун... Худаға көйдүрмə қурбанлиқ сунушқа, мəйли топақ болсун, қочқар яки қозилар болсиму, шулар берилсун... Каһинларниң бəлгүлигини бойичə буғдай, туз, шарап яки зəйтун майлар болсун шуларниң бириму кам қилинмай, һəр күни тəмин етип турулсун!**» («Əзра» 6:1-12, қисқартип елинди) дегəн бир ярлиқни чүшəрди! Һагайға икки ай илгəрки чүшкəн жуқурики бешарəт буниң билəн толуқ дəлиллəнди: «**«Күмүч Мениңки, алтун Мениңки» — дəйду самави қошунларниң Сəрдари болған Пəрвəрдигар**».

Хəлиқ риғбəтлəндүрүлүп, роһий мəдəткə еришип, хизмəт давамлаштурлди; төрт йерим жилдин кейин, йəни Дариус императорниң алтинчи жилида ибадəтхана пүттүрүлди («Əзра, 6-бапни көрүң).

Ахирида Зəруббапəлгə берилгəн сөз тоғрилиқ

(2:20-21) **«Пəрвəрдигарниң сөзи шу айниң жигирмə төртинчи күни Һагайға иккинчи қетим келип мундақ дейилди: —**

— Йəһудаға валий болған Зəруббапəлгə сөз қилип мундақ дегин: —

— «Мəн асманларни, зиминни тəвритишкə тəмшиливатимəн».

Бу йəрдə вə 6-айəттə дейилгəн «тəвритиш» ахирқи замандики вақиəлəрни көрситиду. Тəврат, «Йəшая» 13-бапта охшаш ишлар тəсвирлиниду. Шу күнидə барлиқ нəрсə-шəйилəр тəвритилиду, тəвринип йоқилиду; пəқəт Худаниң тəврəткили болмайдиған тəврəнмəс падишалиғиға тəвə болған иш-шəйилəрла тəврəнмəй, қалиду («Ибр.» 12:25-28).

(2:22) **«Падишалиқларниң тəхтини өрүветимəн, əллəрниң падишалиқлириниң күчини йоқитимəн; жəң һарвулири һəм униң үстидə олтарғанларни өрүветимəн; атлар вə атлиқ əскəрлəр, уларниң һəр бири өз қериндишиниң қиличи билəн моллақ атқузулиду**».

Мошу йәрдә биз көп падишалиқларни байқаймиз, лекин олтиридиған бирла тәхт бар. Ишинимизки, бу «тәхт» дәҗҗалниңки, у көп падишалиқларни башқуриду, ахир берип Мәсиһниң қайтип келиши билән вәйран болиду.

(2:23) «Шу күнидә — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар —
Мән сени, йәни Шеалтиәлниң оғли Зәруббапәлни алимән, — дәйду Пәрвәрдигар — андин сени худди мөһүрлүк өзүкүмдәк қилимән; чүнки Мән сени талливалдим, — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар».

«**Шу күнидә**» — бу ахирқи заманда; бешарәт Зәруббапәлниң тирилишини көрситиду. Падиша өзиниң мөһүрлүк өзүкидин айрилса болмиғиндәк, Зәруббапәл Худаға интайин йеқин болиду, шуниңдәк Худа Өз падишалиғида уни алаһидә ишлитиду.

Әйса Мәсиһ Давутниң әвлади болған Зәруббапәлниң әвладидур. Зәруббапәл көп җәһәтләрдә бизгә Мәсиһ Әйсаниң бирхил сиймасини мужәссәмләштүриду; у Худаниң йеқини болуп, Униң хәлқигә баш болуп, Худаниң муқәддәс ибадәтханисиниң һул салғучиси һәм пүттүргүчисидур. Һазир һәммимиз Зәруббапәл қурған ибадәтханиниң бир қисми әмәс, бәлки Рәб Әйса Мәсиһ қуруватқан, әң улуқ ибадәтханиниң бир қисми болуш пурситигә муйәссәр болдуқ! Қиямәт күнидә қәдирлик оқурмәнлиримизниң һәр бири бу әбәдий ибадәтханида тепилсун!

Амин!